

علوم اقتصادیه و اجتماعیہ

مجموعہ علمی

مرآۃ برنجی کوئی نشر اولتور

مؤسسی

احمد شعیب، رضا توفیق، محمد جاوید

مشرحات

لائحه: محمود اسعد۔ — حیات اجتماعیہ: بدیع نوری۔ —
 بودجہ حقنک تاریخی: دارالفنون معلم لکھنؤ دھدی۔ — پورسہ
 معاملات: محمد جاوید۔ — حکومت و حریت: حثندہ سینسرک
 فلسفہ سی: رضا توفیق۔ — فرانسیہ اختلال کبیری: احمد
 شعیب۔ — استغراض مقالہ نامہ لری۔

مدیر و صاحب امتیازی:

محمد جاوید

نسخہ سی: ۱۰ غروش

استانبول

امور ادارہ و تحریر یہ: مطبعہ مطبعہ سی۔

۱۳۲۵

حیات اجتماعی

۴۳

سعی و عمل بر سائق اجتماعیدر

عضویت حیاتیہ نصل وظائف عضوہ دن ترک و تولد ایدیورسہ جمعیت دہ سعی و عملدن تکون ایدر ؛ علم الحیات عالمی نصل « وظائف عضوہ ، عضو ذی حیاتی تشکیل ایدر » دیورلر سہ علم اجتماع متخصصی دہ « سعی و عمل تشکلات اجتماعیہ یی تولید ایدر » دیمکده اوقدر حقیدر لر . تقسیم اعمال تخالف و تشکلات اجتماعیہ یی احضار و تولید ایدر : طبقی تحالف و عضو تشریحی تشکلات عضوہ یی احضار و تکامل ایتدیردیکی کی . بناءً علیہ دیہ بیلورز کہ حیات اجتماعیہ حقندہ ایدینہ بیله جکمز اک ساده ، اک مختصر ، اک شامل ، اک عمومی فکر « سعی و عمل » اولمیدر . فی الحقیقہ ہر سعی و عمل حد ذاتندہ بر طاقم عناصر منفصلہ نک طوغریدن طوغری یہ و یا بالواسطہ ، ظاہری و یا مخفی بر صورتدہ بر لرلیہ تخصصی ، بر لرینہ توافق ایتلرینی ، بر لرینہ قارشی بر ترتیب مخصوصی حائر اولمیرنی ایجاب ایتدیرر ؛ و بوسایہ دہ بواجزا و عناصر منفصلہ وجود اجتماعیہ آزچوق فعال ، آزچوق متصل بر قسم تشکیل ایدر لر . طبقی بر فعل حیاتیہ اولدینی کی کہ بو فعل بر طاقم عناصر غیر عضوہ نک امتصاصی ، تمثیل صورتیہ عضو ذی حیاتی رکن و جزؤ غیر مفارقی اولسنی ایجاب ایدیور . وظیفہ اجتماعیہ یاپان سعی و عملدہ شایان نظر دقت بر نقطہ واردر : عناصر غیر اصلینہ نک جمعیتلرہ ^۱ حلول عادیمی ، جمعیت کسب مکملیت ایتدیکہ ، کسب تشوش ایدر . عضویات ذی حیاتیہ دہ ، حرکات تغدیہ خصوصندہ عین حال مشہوددر : حیوانات علویہ دہ تغدینک مرکب اولدینی تمثیل و تفسخ حرکات مزدوجہ سنک نہ قدر قاریشیق بر حال آلدینی معلومدر : تمثیل اولحق ایچون عناصر غیر

عضویہ ایلک اول غذا اولق اوزره تحری واخذ اولنق ، طبخ ، اکل ایدلک ، چیکنه مک ، هضم ومص اولنق واصل تمثک وقوعه کلدیکی اوعیه داخلنه سوق وایصال ایدلک لازمدر . وظیفه اجتماعیہ یاپان سى وعملدهده حال عینیدر : عناصر غیر اصلیه اجتماعی اوله بیلیمک ، حالت اجتماعی اخذ وکسب ایده بیلیمک ایچون عضو اجتماعی مکمل اولدینی نسبتده قاریشیق برطاقم تحولاته ، ترتیباته دوچار اولق اقتضا ایدر . بوجهتدن نه قدر چوق تحلیلات وتدقیقات اجر اولنورسه هر جمعیت مفهوم حیاتیسنک بر عضودی حیات مفهومه نه قدر مقارب اولدینی اولنستده تظاهر ایدر .

حیات اجتماعیہ بونقطه نظر دن تدقیق ایدیلنجه بر فرد بشری حیاتی ایله آرتق قاریشیدریله ماز : حیات بشریه بوتون قاریشقلنی ایله برابر بونقطه نظر دن انسجه تشریحیه مزك حیات حجریه سی ممانلندن بشقه بر صورتله منظور اولماز . حالبوکه وظائف عضویه مزه مقابل اوله رق مؤلفلرک بزه تصویر ایتدکلری وظائف اجتماعیہ آرتق آنلرک دیدکلری کی کورونمزله .

ایشته بونقطه نظر دن طولانی مشاهیر اجتماعیوندن « ده غریف » ک حیات اجتماعیہده حیات عضویه دن بوسوتون فرقلی ومتخالف وظائف بولندینی و علم اجتماعی علم الحیاتدن تفریق ایتک لزومی حقنده سرد ایتدیکی ادعالرده و ایراد ایتدیکی مطالعاتده حقلیدر . یالکز وظائف اجتماعیہ حقنده ایدینه بیله جکمز اک مکمل واک سالم فکرلرک بونلری تشکلات اجتماعیہ نک برطرز تجلیسی و تظاهری عد ایتک ، طبق علم الحیاتده « وظیفه » تسمیه ایتدی کمز شیک طبقیسی ومماثلی صورتنده تلقی ایلیمک لازم کله جکی حقیقت و بدهاقتی ده اونودلماق ، بو فکرک اهمیتیه ده « ده غریف » ک مطالعاتندن اهمیتیه دون بر مرتبهده بولمندیقی امال ایلک اقتضا ایدر . حتی بعض اجتماعیون وظائف حیاتیہ نک

مقانیزه سنه مکملاً مطلع اولق ایچون وظائف اجتماعیه نك بر واسطه اوله جغنی ده ادعا ایدر لر . چونکه بز علم اجتماعده وظائف اجتماعیه بی « رأی العین » کوریورز ؛ وظائف اجتماعیه نك ترتیاتی ، توانقاتی ، تشکلاتی کندی کندیکندن وقارشومزده متحصل اوله رق مشاهده ایلوروز . مثلاً معدن کوریی ، هوایی نظر اعتباره آلهم : عامل صناعتی کنی معدنی عملی نك ، مهندس لرک ، استخراجات ایله اشتغال ایتدکریی ، صنایع نقلیه نك بونلری فابریقه لره نقل ایلدکریی ، هر فابریقه نك بو کورلری مختلف صنایعده و صورتلرده مثلاً واسطه تسخین و یا قوه بخاریه محصلی و یا قابل استعمال و مفید بر طاقم بقایای ده احتوا ایتک اوزره (توق ، قطران و سائره کی) هوا غازی واسطه استحصالیه سی صورتلرنده استعمال ایلدکریی کوروروز . بو صورتلر کک کورک طوغریدن طوغرییه و کک مستحصلاتنک بالواسطه و کک کسه بونلرک جمله سنک عناصر اجتماعیه اوزرنده کی تأثیرات مختلفه سی معدن اوجاقلردن باشلا یه رق نقلیات ، استحصال حرارت ، نباتات ، حیات حیوانیه ، حیات انسانیه ، حتی فکر اوزرینه ایقاع ایتدیکی تأثیراتی و بو تأثیرات حسیله عناصر اجتماعیه ده حصوله کلن تحولاتی تعقیب ایده ییلوروز .

کذلک بزدمیر و یا باقیر معدنلرینک اوجاقلردن استخراجاته بدأ ایله دمیر جیلک و چلیک جیلک ، باقیر جیلق و توننج جیلق صنایعک اک مشوش و مکمل تطبیقاتنه ، آلات سی و عملدن ، اسکی و هر نوع مالزمه انشائییه دن بدأ ایله ملح و مرکبات حالنده تطبیقات کیمویه و حیاتییه ده بر مقوی و علاج و یاسم قائل صورتنده استعمال ایدلدیکی صره لره و یا مسکوکات و خلیطه حالنده استعماله کلنجهیه قدر مختلف صور و مناسبترلره اولان طرز استعمال و تطبیقی تعقیب و مشاهده ایده ییلوروز . بو تطبیقاتک کافه سی تشکلات اجتماعیه ده بر طاقم تحولات وجوده کتورر ، وظائف اجتماعیه بی تسهیل و یا تشویش ایدر بو باده کی تحولات قاربونک عضویتزده ، داخل بدتمزده اوغرا دینی

تحولات ایلہ مشابہت ارأئہ ایدر . فی الحقیقہ قاربونک اغدیہ مزده کی حصہ موجودیتندن بدأ ایلہ قائمزده وانسجه مزده کی صوك استحاله وامتصاصی ، الك عادى برذرہ شحمیہ دن ویا انسجه ملتصقه دن بدأ ایلہ حجرہ عصیہ یہ قدر حاوی ، آق جکرلرمن واسطہ سیلہ ادخال ایدیلن حامض قاربوندن بدأ ایلہ وظائف عصیہ وتحریکہ نك واك اھمیسز تفکر وملاحظہ نك ایجاب ایتدیردیکی تحمضاتہ وارنجہ یہ قدر بوتون صرفیات وتحولاتی ، ہپ ، یوقاروکی باقیر ودمیر معدنلرنده وقوعہ کلن تحولات وتأثیراتہ مشابہ اعراض وماہیات ارأئہ ایتیمورمی ؟ كذلك ، اگر تکامل وانبساط اجتماعی بی دوشونہ جک اولورسوق بورادہدہ تکامل عضوی بی ایضاح وتفہیم ایدہ جک برمقانیزمہ بولہ بیلورز . فی الحقیقہ ویردیکمز ایضاحات ایلہ آکلاشلمشدرکہ عضویت اجتماعیہ عامللرینک تخالفات ونشکلاتیلہ تکامل ایدر ، وعنصرلرینک تزیادی ایلہ توسع وانبساط ایلر . ایمیذ الک برنجی عامل اجتماعی ، یعنی انسان ، شرائط حیاتیۃ اجتماعیہ سنہ تطابق ایتسنہ کورہ تخالف ایدر ، وعین زماندہ نائل اولدیغی ، تملک ایتدیکی شیرلر اوزرنده تخالفات ایقاع ایلر . تکرر وانبساطہ کلنجہ بو ، بر طرفدن تناسل طریق ایلہ افرادک تکثری یعنی نفوسک تزیادی ایلہ ، دیگر طرفدن دہ مختلف صور مساعی صناعیہ نك نتیجہ سی اولہرق قازانیلان وادخال وقبول ایدیلن عناصر مساعینک طرز استعمالی ایلہ وقوعہ کلور . فقط نفوسجہ وقوعہ کلن ہر تزیادک تملکات وتخصصات اجتماعیہ دہدہ ایقاع تزیاد ایتدیکی پیش نظر تأملہ آلنورسہ استتاج اولنہ بیلورکہ اصل تزیاد اطلاق ایدیلاہ جک اولان تکمل حقیقینک عناصر مختلفہ نك انسان طرفندن تملک وتخصصندن ، قابل استفادہ بر صورتدہ استعمالدن (یعنی تمثیل اجتماعیدن) عبارتدر . طبی تکمل وتکثر عضوی دہ عناصر معدنیہ وغیر عضویہ نك عناصر دمویہ طرفندن مص ویمثل ایدلسندن تکنون ایتدیکی کبی الحاصل بلع ومص ایدیلاہرک سیل غدائی یہ قاپیلان موادو عناصر غیر عضویہ

عالم عضوی ویا اجتماعیہ التحاق واورادہ تکاثف ایدرلر دیہیلورز .
 طبقی املاحک کیمیادہ ملح اصلی ویا مشبوعده تکاثف ویا التحاق ایتسی کی .
 خلاصہ بوتون انسجہ اجتماعیہ نک برجعتک حیاتنک دوامی
 خصوصندہ کی وظیفہ حیاتیہ سنی ، طبقی انسجہ تشریحیہ نک برعضویتہ کی
 حرکات حیاتیہ سنی نظریلہ اخذ وتلقی ایتمکلکمز اقتضا ایدر . انسجہ
 اجتماعیہ جمعیت ایچون عضویتہ کی عناصر تشریحیہ مثابہ سندہ در ؛ وعین
 وظیفہ ایفا ایدر . بنیہ اجتماعیہ ، وجود اجتماعی اولماسه ، بونک وجود
 اسنادی وربطیسی موجود بولماسه حیات افراد بربرلریلہ کسب التصاق
 واتصال ایتدن ، شمدیکی منظرہ متحدہ لرینی ، هر جمعیتک کندی شخصیتی ،
 کندی حیات خصوصیه سنی تمثل وتجسم ایتدیرن او طرز دواخی اراہ
 ایلدن تعاقب وتوالی ایدر کیدر ایدی .

ایشته بز بوسیدن ناشی تشکلات اجتماعیہ نک بو مختلف انسجه سنی ،
 حقیقت حالده ، حائر بولندقلری وظیفہ توسطیہ وواسطہ ارتباطیہ نظریلہ
 تلقی ایتمکلکمز اقتضا ایدر . بوسورت وواسطہ ایلہ دکلیدرکه اسلافز
 طرفندن پیش استفاده قونولان تخصصات وتملکات ، اختراعات وایجادات
 سابقہ دن بز بوکونارده استفاده ایدہ بیلورز ؟ غنہ لک بزہ ، تلقین وتفہیم
 ایتدکلری شیلرایلہ ، آثار مکتوبہ ایلہ خاطرات ومبانی متروکہ سالفہ ایلہ
 دکلیدرکه اجدادیمزک حیاتی یا شایورز ، انلرک هیجانلرندن بعضیسنی حس
 ایدورز ، وبوصرہ دہ سانکہ کندی حیاتمز لہ یا شایور ، حافظہ نک وصف عضویسی
 سایہ سندہ کویا بالذات کندی هیجانلریمز ایمش کی اثر تہییج حس ایدور جہ سنہ بر
 حال حس ایتیموری ز ؟ قابلیت تحسیسیہ قانونلرینک ماہیتی ، مقایزہ سنی ،
 اوصافی اصلیه سنی تدقیق وملاحظہ ایدرسہ ک کوروررکہ : جہازعصبی
 اعانہ سی اولمدقجہ هیچ بروقعہ یی برحسیت حساسہ ، عضویہ ویاروحیہ ایلہ
 نہ آکلایہ بیلورز ، نہ دہ ایضاح ایدہ بیلورز طبقی بونک کی ، هیچ برحساسیت
 اجتماعیہ یی ، یعنی افراد ایلہ عوامل آرسندہ کی ، هیئات تجتمہ کتویہ

پینندہ کی انقلابات ویا تطابقات اجتماعیہی، آلات واعضای تقلیہ، اشتراکیہ، ویا مناسباتیہ توسط ایتدجکہ - کہ بونلر اشمئزازات وجهیہ، لسان، بازو، آلات ابنیہ وھیا کل، علامات وخاطرات مختلفہ کی شیلردر - آکلامق وحس ایتک ممکن دکلدرد .

یالکز، طبقی زمرہء عضویتدہ اولدینی کی وظائف حسیہ نک تخائف ایتبی، ممکن الحصول اولہ یلمسی انجق، تخالف عضوینک حال تشکل وتعضوہ کیرن تطابقات نتیجہ سندہ جھاز عصبی و آلات واعضای حسیہ یی تولید وتشکیل ایدہ یلمسی سایہ سندہ در. بونک کی حس اجتماعی ووجدان اجتماعی دہ جمعیتارده انجمن هیات مجتمعه لرك تخالفندن، ہیڈلر آرہ سندہ اولدینی کی افراد آرہ سندہ در بواسطہ اختلاط واشتراک ومناسبات تأسیس وتولید ایتسندن صکرہ ممکن وقابل اولہ ییلور .

ایشتہ بووسیایہ ایلہ انتشار، سرایت، تقلید دنیلن حادثہ لرك نتایج وتأثیراتی آکلایہ ییلورز. بعض اجتماعیونہ کورہ بو حادثہ لرك انتشار، تہیج ویا حسیتک عکس تأثیری درکہ بونلر بزده تشویقات وتحریکات ایلہ، تشویق وتحریک حسنک ظہوری ایلہ، وحسیات مختلفہ نک تصادم ویا تخالف ناکہانیسی ایلہ بوتون عضویتزده خارجی (کولمک ویا آغلامق، تہیج ویافقور وسائرہ کی) ویا داخلی وعضوی (یورک آتمہ سی، بوکلمق، اوجاع، استفراغ وسائرہ کی) ویا روحی وقلبی (مسرت ویا حدت، تہیج، ہذیان، برصفتکارک برخطیک سانحات ویا صادراتی، برمخترعک ایجاداتی کی) برطاقم انعکاسات وتأثرات حاصل ایدر .

«دہ سپین» دیرکہ : «نصل برنغمہ موسیقی بو نغمہ نک تحت تأثیرندہ بوئنان، بو نغمہ یی اخذ وقبولہ مستعد اولان بوتون صفیحات آہنکدار اوزرندہ عین نغمہ یی حاصل ایدرہ - آنک کی برحسک، براحتراصک صادرات وتجلیاتی عین عنصر متحسی تہیج ایدر، آنی حال حرکتہ ایما ایدر، عادتاً اهتزاز ایتدیرر، اوشرطہ کہ بوتأثراتدن انجق تشکلات

اخلاقیه سی حسیله ماده حسیه یی آرزوق حس و قبول ایده جك اولان فرد حصه مند اولور .»

فی الحقیقه علوی ویا جنائی برمنظره نك ایراث ایتدیکی خوف و خشیت ویا حس تعظیم ویا نفرت انجیق فکراً، اخلاقاً بونلری اخذ و تلقییه مستعد اولانلر طرفدن حس اولنه بیلور، دیگرلری بویله برمنظره قارشوسنده لایق و بی حس قالورلر، ویا قاله بیلورلر .

قابلیت حسیه نك خاصه اهتزازیه وانتشاریه سی حقه ده کی نظریه لره کوره بر ازدحامه اهمیت و خاصیتی بخش واعطا ایدن مسئله بونده کی خاصیت حسیه ویا روحیه در ، عکس صورتده اوازدهام اهمیتسز و سونو ک قالور، بر ازدحام بر تأثیر، بر حس تحتنده حرکت ایدرسه غیر قابل اقتحام و قوتلی بر کتله متحده تشکیل ایدر . کرک حیات فردیه ده ، کرک حیات اجتماعی ده بونظریه نك طوغری بلغی آ کلامق ایچون ، سرایت و تقلیدک بوراده ایفا ایتدیکی رولی آ کلامق ایجاب ایدر . (۱) بونک آ کلاشلمسی ایسه تدقیقات اجتماعی نقطه سندن پک مهمدر . زیرا سرایت و تقلیدک حادثات اجتماعی ده ایفا ایتدیکی وظیفه یی آ کلامق ، میلانات اجتماعی یی آ کلامق دیمکدر . عادات و تعاملات ، ویا اخلاق ایشه بوسرایت و تقلیددن باشلار ، بونلر عین شرائط تحتنده تکرر و تزیاید ایتدیکه تشکلاته میل قانون عمومیسنه تبعاً بر عادت ، بر تعامل ، ویا بر قاعده اخلاقیه صورتنده ترکیب و تشکل و تأسس ایدر .

بوتفصیلاته نظراً جمعیتلرک ذی حیات عضویتلر ایله متضاد و متخالف بروصف و ماهیت ابراز ایتلری بوعضویتلردن مرکب اولمالرندن ناشی دکل ، بلکه ، جمعیات حاضره مزک دور تکمیل آتیلرینه نظراً دون بر مرتبه ده

(۱) « ملکیه » مجموعه سنک اوچنجی نسخه سنده مندرج « خلق و ازدحام » مقاله مزده بر ازدحامی اداره ایدن قوانین مختلفه ، ازدحامک شرائط و خواص و ماهیاتی تشریح و تفصیل ایدلشدرد .

بولملرندن نشئت ايتديكي ادعاسنى سردايدن اجتماعيون—عضويون ده اولمشدر. بونلرك نظريه سنه كوره اكر جمعيتلى عضويات ذى حيات ايله مقايسه ايتمك ايسترسهك بونلري حيوانات علويه ايله دكل، انحق عضويات سفليه ايله تشبيه وقياس ايتمك اقتضا ايدر، زيرا بوصوكنجيلرده شخصيت عضويه هنوز غير مكمل برحالده در. بوادعانك دليلنى ده هنوز حالت ابتداءيه ده بولنان خواص اجتماعيه ده، حسيات اجتماعيه ده، وجدان اجتماعيه ده، افكار عموميه ده كي طرز تاثيراتى ارائه وبونلرك متوازيًا حيوانات سفليه يه مشابه اولدقلىنى اثبات ايدىورلر. بونكه برابر شوراسى محققدر كه حال حاضرده كتله لرك شخصيتك سريع وعظيم برتكامل وترقيسى قارشوسنده بولنىورز. وبوميل ترقى يي ملل معظمه نك كتلات منتظمه سندن بدأ ايله هر قطعه نك وحتى دنيانك اقوام مختلفه سنك تشكيل ايتدكلرى هيئه وارنجه يه قدر بوتون جمعيتلرده مشاهده ايدىورز. چونكه وسائط نقله واختلاطيه نك طبع، بخار والكتريق، شمندوفرلر، وسفينلر، پوستلر، تلغرافلر، تلفونلر ساپهنده تعهد وتكثيرى بوتون جمعيتلى، تكميل ملتلى يكديكلرلر يله دائمى برتماس ومناسبتده، بربرلرينه آزچوق مشابه بروضعتده بولندىر. يورلر. برآز تفكر ايدن كيسه ايچون بوتون بووسائط وحالاتك حقيقى برانقلاب واستحاله اجتماعيه حاضر لادىغى حس ايتمه مك غيرممكندر. وبونلرك نتايج ضروريه سنى تقدير ايدمه مك انحق كور اولغه توقف ايدر. وبو ميلك آزچوق قطعى، آزچوق مبهم تاثيراتى تحتده در كه يكي برجرىان بزى دها اجتماعى، دها تعاونى بردوره يه طوغرى ايصال ايدىور. جمعيات مختلفه ده وجهات متعدده ده بوميل مختلف ناملر، ومختلف شكللر تحتده تجلى ايدىورسده وبونلرك اساسده اتحادى، هدفده برلشمك اوزره مختلف نقطه لر دن هپ براستقامته طوغرى حركت ايتمش اولدقلىنى حس ايتمه مك ممكن دكلدر.

ادرنه ٤ كانون اول سنه ٣٢٥